



Vlaanderen
is erfgoed

Onderzoeksrapporten Agentschap Onroerend Erfgoed

De sporen van de 'grootte' oorlog archeologisch onderzocht.

**Proefsleuvenonderzoek langs de Armentierssteenweg in Mesen
(Mesen, prov. West-Vlaanderen)**

03

Onderzoeksrapporten Agentschap Onroerend Erfgoed



Brussel 2014

COLOFON

Onderzoeksrapporten Agentschap Onroerend Erfgoed

Een uitgave van Onroerend Erfgoed

Wetenschappelijke instelling van de Vlaamse Overheid,

Beleidsdomein Ruimtelijke Ordening, Woonbeleid en Onroerend Erfgoed

Published by the Flanders Heritage Agency

Scientific Institution of the Flemish Government,

Policy area Town and Country Planning, Housing Policy and Immovable Heritage

Verantwoordelijke uitgever: S. Vanblaere

Onroerend Erfgoed

Phoenixgebouw

Koning Albert II-laan 19 bus 5, B-1210 Brussel

tel.: +32(0)2 553 16 50, fax: +32(0)2 553 16 55

info@onroerenderfgoed.be

www.onroerenderfgoed.be

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotocopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Copyright reserved. No part of this publication may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

© Onroerend erfgoed, B-1210 Brussel (tenzij anders vermeld - except stated otherwise) - 2012.

ISSN 1371-4678

D/2014/6024/10

Onderzoeksrapporten agentschap Onroerend Erfgoed.

De sporen van de 'groote' oorlog archeologisch onderzocht.

Proefsleuvenonderzoek langs de Armentierssteenweg in Meseu.

Terreinwerk & rapportage

Marc Dewilde, Martin Brown
archeologen

Franky Wyffels,
veldtechnicus

Proefsleuvenonderzoek langs de Armentierssteenweg in Mesen.

Administratieve gegevens:

Provincie: West-Vlaanderen

Gemeente: Mesen

Adres: Armentierssteenweg

Kadaster: Afdeling: 1^{ste} Afd.

Sectie: A

Perceel: 637c en 638c

Opgraving ×

Prospectie ..

Vergunningsnummer: 2010/379

Datum vergunning: 25/10/2010

Naam aanvrager: Dewilde Marc

Naam site: Armentierssteenweg (Mesen)

Lambertcoördinaten (Lambert 1972): X= 45949,186 Y= 161792,532

Inhoudsopgave

1 Inleiding	5
2 Ligging en bodemgesteldheid.....	6
3 Historische en archeologische informatie.....	6
4 Veldwerk	9
5 Besluit.....	14
6 Geraadpleegde literatuur.....	16

1 Inleiding

In het kader van de geïntegreerde inventaris van het WO I-erfgoed¹ werd ook de archeologische kant van de zaak bekeken. Doel daarvan was uitspraken te kunnen doen over de aanwezigheid van dat erfgoed en de bewaringsgraad ervan. Daarvoor werden van Diksmuide tot Meseu op 18 locaties proefsleuven gegraven en archeologisch onderzocht (fig. 1). De keuze van de locaties werd bepaald na overleg met streek- en terreinkenners en na consultatie van de beschikbare cartografische en luchtfotografische informatie.

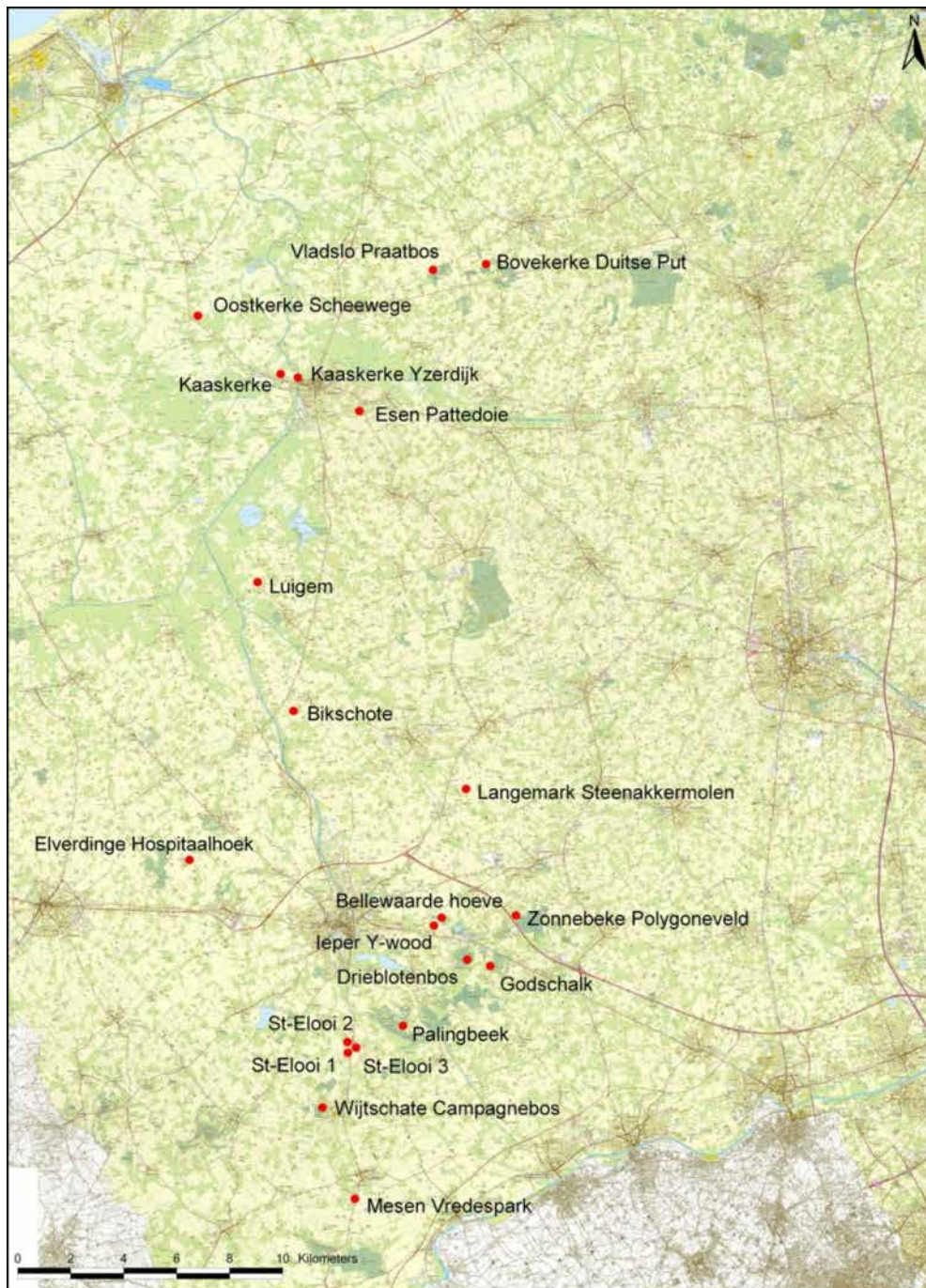


Fig. 1 Verspreidingskaart van de geproefsleufde locaties (1/27000)

¹ Verboven H. (red) 2012: *Syntheserapport over de aanpak, methodiek, resultaten en aanbevelingen van het WO I erfgoed onderzoek*, Brussel

2 Ligging en bodemgesteldheid

Het onderzoeksterrein ligt ten westen van de Armentierssteenweg, ten zuiden van Mesen. (fig. 2) We bevinden ons in de brede vallei van de Douvebeek, even over halweg de noordelijke, steilere helling (van 60 naar 22,5 m T.A.W.) iets verder, haaks erop ligt de oostelijke helling van de Steenbeek. Bodemkundig wordt het terrein getypeerd als Ada (sterk gleyig op leem) en EDx (sterk gleyig op kleiig materiaal). Aan den lijve werd dit, weliswaar in het natte voorjaar, als zeer plakkerige, moeilijk te bewerken grond, ervaren.



Fig. 2 Situering van de ingreep op de topografische kaart (1/16981)

3 Historische en archeologische informatie

Het Britse en Duitse leger hebben in oktober en november 1914 hevig slag geleverd voor de heuvelrug van Mesen. Initieel was Mesen in handen van de Britten. Op 12 oktober gingen de Duitsers in de aanval. De Britten lieten zich evenwel niet verdrijven. Op 31 oktober lanceerden de Duitsers een alles of niets-aanval en slaagden erin de Britten terug te dringen tot in de vallei van de Steenbeek ten westen van de stad. Op 13 november eindigden de vijandelijkheden. Het front stabiliseerde zich en werd substantieel uitgebouwd. (fig. 3 en 4)

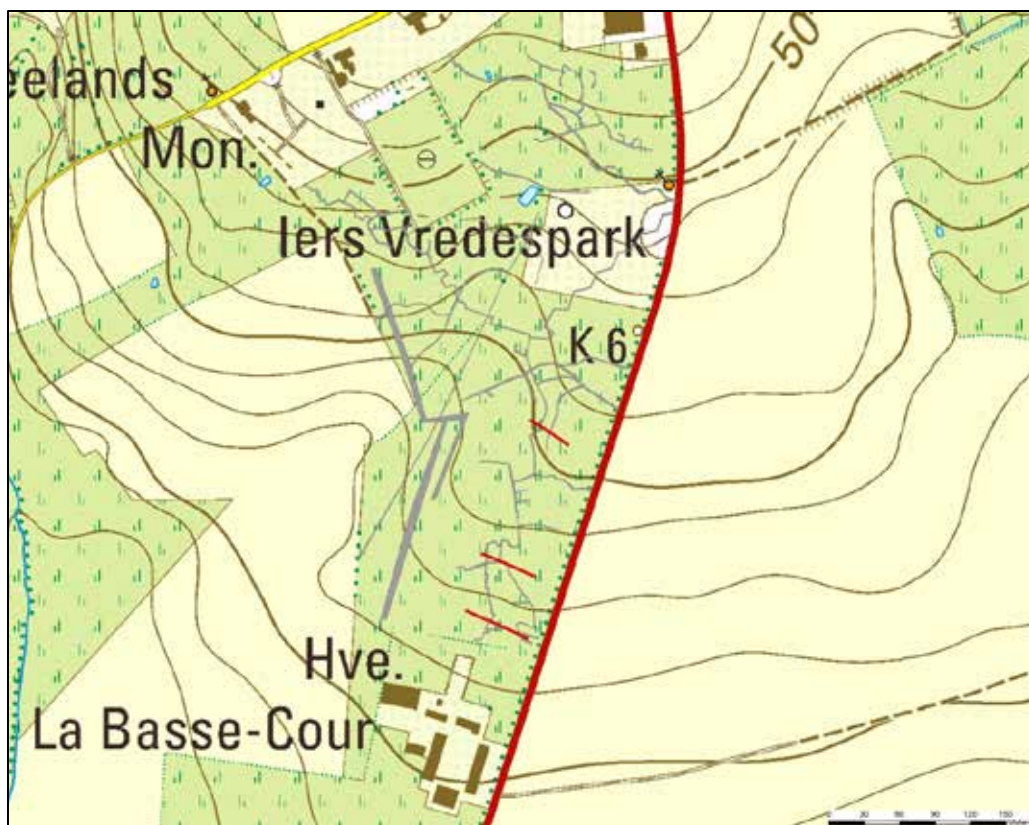


Fig. 3 De inplanting van de proefsleuven op de luchtfotografische informatie (1/6438)

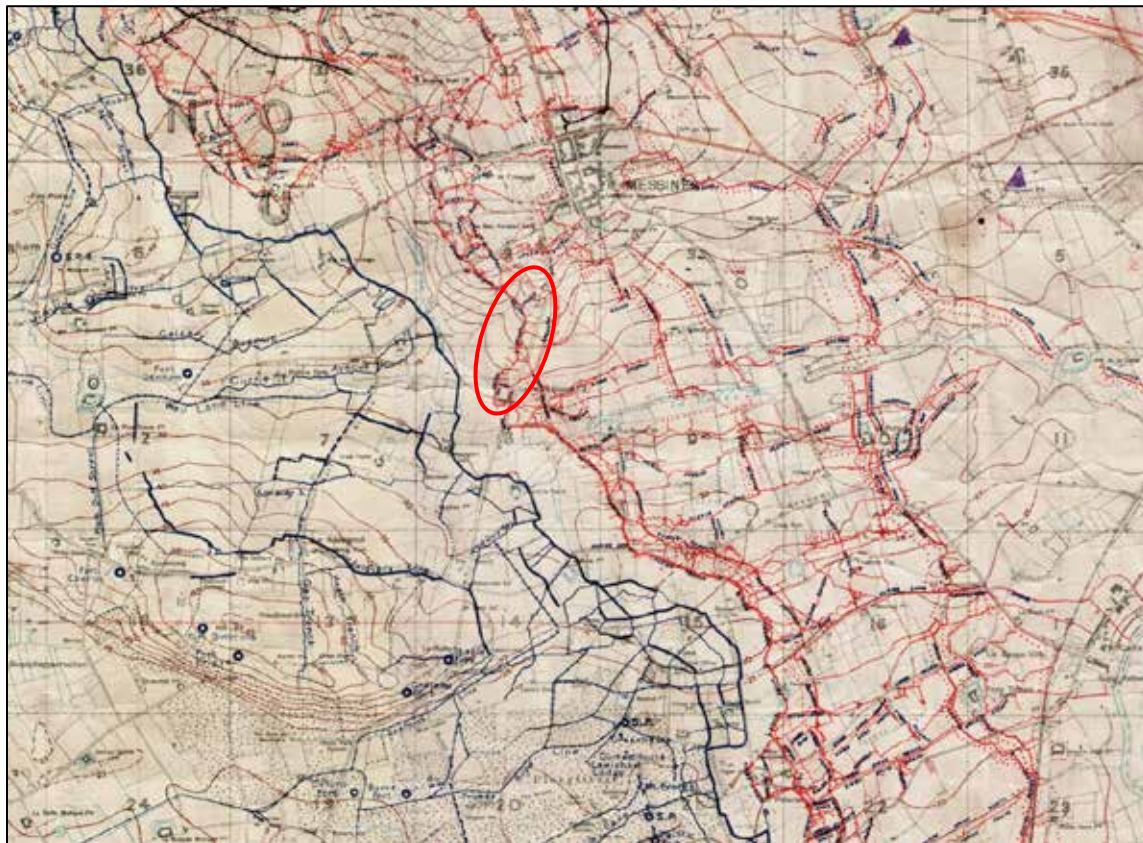


Fig. 4 Uittreksel uit een loopgravenkaart 01-04-1917

Op 17 juni 1917 werden 19 Britse dieptemijnen tot ontploffingen gebracht tussen Hill 60 (Klein-Zillebeke) en Saint-Yvon (Ploegsteert). In de daarop volgende aanval konden de Britten de Duitsers maximaal 4 km terug te dringen en was de *salient* (boog in het front) van Wijtschate-Mesen weggewerkt. De mijn van Mesen bij of onder La Petite Douve² was de enige, die door de Duitsers onklaar kon gemaakt worden. Vanuit de afluisterschachten Heinrich I en II en Hermann waren de Duitsers op het spoor ervan gekomen en konden ze de galerijen laten instorten. Ergens zitten de explosieven (22,7 ton ammonal)³ nog onder de grond! Tijdens het Duits Lente-offensief viel Mesen opnieuw in Duitse handen. Ze stootten nog 7 km verder door, tot aan de Kemmelberg.

In 2006⁴, 2007⁵ en 2009⁶ zijn aan weerszijden van de Armentierssteenweg enkele houten schuilplaatsen en een betonnen bunker 'aangetroffen'.

De vlakbij gelegen bunker is waarschijnlijk Australisch en werd opgericht na 6 juni 1917. Hier zou zich een toegang kunnen bevinden naar South Messines Dugout.

In de CAI zijn hier verschillende WO I-items opgenomen: het geofysisch onderzoek aan weerszijden van de Armentiersstraat (159655, 160079), de proefsleuven (158952) en Messines South Dugout (159656). Ook La Basse Cour (164666), een site met walgracht mocht niet ontbreken.

In Groot-Brittannië, vlakbij Brocton in de County Staffordshire, op de rand van Cannock Chase, een merkwaardig natuurgebied lag eertijds een WO I trainingskamp. Aldaar is een schaalmodel van 40m² van de linies in Mesen en omgeving bewaard (fig.5).



Fig. 5 Sfeerbeeld bij het vrijleggen van het schaalmodel van de stellingen ten O van Mesen (oktober 2013)

² Eigenlijk waren er daar 2 en even verderop nog 1 mijn gepland.

³ Of een gedeelte ervan, want de Duitsers waren met de ontmanteling begonnen.

⁴ Het Nieuwsblad, 04/11/2006

⁵ Persoonlijke mededeling H. Shipman

⁶ Het Nieuwsblad, 30/04/2009

4 Veldwerk

Het veldwerk werd aangevat op 29 en 30 november 2010, maar moest onderbroken worden omdat de bevroren grond graven niet meer toeliet. Het vervolg kwam er op 27, 28 en 30 januari 2011⁷. Het onderzocht terrein ligt gevat tussen het Iers vredespark en La Basse Cour, de opvolger van La Petite Douve, bij de Duitsers bekend als Weihnacht-hof⁸. (fig. 6)
De sleuven werden zo gelegd dat de 1^{ste} Duitse linie en enkele achterliggende verbindingssloopgraven zouden aangesneden worden.⁹



Fig. 6 Algemeen zicht op de proefsleuven, genomen in de richting van de Ierse toren.

In sleuf 1 -de sporen worden van oost naar west beschreven- kwam een geknikte verbindingssloopgraaf tevoorschijn. De constructie bestaat uit een combinatie van houten paaltjes en metalen golfplaten, waar sporadisch een houten plank bij te pas kwam. (fig. 7) Aan de rand van de vulling werd nog een zandzak opgemerkt. Ook een schop en een Mauser geweer raakten erin verzeild. De loopgraaf is 1 m diep en onderaan 0,8 m breed. Bodem?

⁷ Christophe Veramme, eigenaar van het terrein, gaf hiertoe toestemming, waarvoor dank.
Martin Brown (Ministry of Defense) en Emily Glass versterkten tijdelijk het opgravingsteam, net als Bart Moonen en Ivo Wilms, stagiairs van Saxion Next, Deventer, Opleiding Archeologisch Onderzoeksassistent.

⁸ De hoeve, die tijdens de oorlog vernield werd, ligt net ten zuiden van de huidige.

⁹ Met dank aan Birger Stichelbaut, UGent.



Fig. 7 Sleuf 1: de onderkant van de verbindingloopgraaf

Fig. 8 Sleuf 2: een duidelijk bewaarde loopgraaf

De frontlinie presenteert zich als een ondiepe (0,75 m) greppel, waarvan de breedte door de degradatie moeilijk te bepalen is en die verder niet speciaal uitgerust bleek. Daar tussenin ligt een ander breed spoor, waarvan in eerste instantie gedacht werd dat het een zware inslag betrof. Omwille van de relatief vlakke onderkant is het spoor misschien wel als een gedeelte van een schuilplaats te verklaren.

In sleuf 2 -van oost naar west- ontdekten we een diepe, geknikte loopgraaf. Van de oorspronkelijke aankleding bleven enkel een metalen golfplaat en wat losse planken over. Op de bodem -1,5 m diep- lag een munitiekist mét inhoud. Naast de houtresten kwam ook prikkeldraad voor in de vulling, hetgeen duidelijk wijst de naoorlogse ontmanteling en demping.

Een andere loopgraaf lijkt wel viermaal heraangelegd te zijn. In de laatste versie is de structuur 1 m diep en 0,8 m breed. Kort na de aanleg zijn lange houten planken op de bodem gelegd op korte dwarsplankjes. (fig. 8)

Het volgende spoor laat zich herkennen aan de duidelijke insteek aan één zijde. In de vulling zijn onderaan enkele overlangse en haakse planken aangetroffen. De diepte bedraagt ongeveer 1,25 m. Omwille van een landbouwdrainage kon het spoor niet volledig onderzocht worden (fig. 9).

Misschien hangt het samen met het volgende!

De 1^{ste} linieloopgraaf is hier een greppel van goed 2 m breed en 1,5 m diep. Op de bodem is nog 1 plank gevonden. Aan de frontzijde sluit een schuilplaats aan van 3,5 m breed. De 'vlakke' bodem en de vele houtresten (palen en planken) zijn in deze richtinggevend.



Fig. 9 Sleuf 2: coupe door een oorlogsstructuur

In sleuf 3 is de situatie zeer onduidelijk. Het is enkel mogelijk 2 zones aan te duiden, die voor een mogelijk spoor of structuur in aanmerking komen.

Van oost naar west is dat eerst een goed 4 m brede zone, die overwegend 0,7 m diep. (fig. 10)
Ongeveer centraal liggen enkele planken op de bodem.

Een 2^{de} zone, die zou moet overeen komen met de frontlinie, is 3,5 m breed en 0,7 m diep. In de vulling zitten verspreide houtresten.



Fig. 10 Sleuf 3: coupe





Fig. 11 Selectie uit de vondsten.

1. Bierfles. La Lilloise Tartarat Fondateur. Litre prête. Bodem: LF Importe.
2. Loopgravenschop. Standaard.
3. Spadeblad.
4. Pikhouweel. Aangepast voor een specifieke activiteit?
5. Kraaienpoot.
6. Fles Schnaps? Ene zijde: bloem, HG. Andere zijde: ster. Maatstreepjes.
7. Kniptang.
8. Drinkbeker. Aluminium.
9. Rivetten.
10. Drinkbeker. Bodem: Ambos 16.
11. Wijn- of limonadeflessen.
12. Conservenblik.

De geofysische scan van het geproefde terrein (ten westen van de Armentierssteenweg) levert enkele opmerkelijke resultaten op (fig. 12).

Diagonaal over het terrein ontwikkelt zich van Z naar N een zigzaggende strook, waarin de frontlijn met aansluitende, korte naderings- en verbindingsloopgraven zich manifesteert. Daarnaast is een duidelijk, van W naar O verlopende, verbindingsloopgraaf aanwijsbaar en misschien ook een tweede. Een clustering van signalen, halfweg westelijk, heeft misschien te maken met een ingang van South Messines Dugout.

Het andere deel (aan de overzijde van de straat) is duidelijk minder beschoten, waardoor de loopgraven er netjes uitkomen. Het blijkt dat als de achtergrondruis van de beschietingen er uitgefilterd wordt, geofysisch onderzoek prachtige resultaten kan voorleggen.

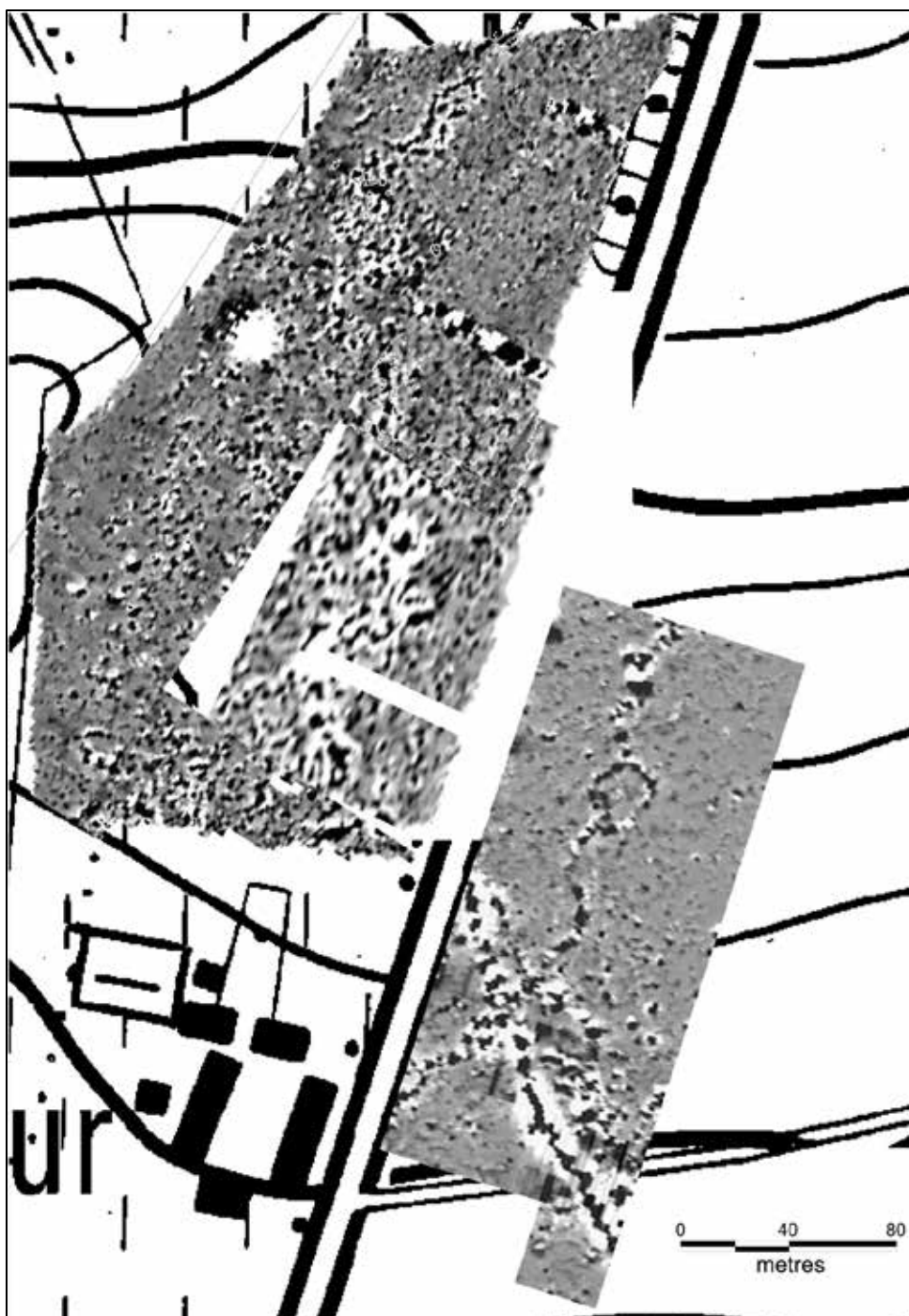


Fig. 12 Geofysische scan

5 Besluit

De bewaring van de sporen is eerder slecht te noemen. Door beschietingen en ook wel door bepaalde opruimings- en diepgrondactiviteiten!

Bij momenten was de bodem zeer moeilijk leesbaar wat de interpretatie niet altijd even makkelijk maakte.

De meeste sporen zijn verworpen tot amorse greppels. Kennelijk hebben ze nog enige tijd open gelegen -nadat de Duitsers teruggeslagen waren ten gevolge van de mijnschlag- en zijn ze -in combinatie met de zware klei- sterk geërodeerd.

Het feit dat vooral kogels voorkomen tot 1915 -slechts enkele dateren uit 1916-, geeft aan dat de 1^{ste} linie dun bezet was en eerder als wachtpost functioneerde. Ook zal de angst voor het ondermijningswerk van de opposenten een rol gespeeld hebben.

6 Geraadpleegde literatuur

Chielens P. 2006: De mijnschlag bij Mesen, in: Chielens P., Dendooven D. en Decoodt H. (red.), De laatste getuige Het oorlogslandschap van de Westhoek, Tielt, p. 45-50.

Dewilde M. 2004: Mesen - Armentiersstraat, ongepubliceerd rapport.

Masters P. 2012: Archaeological and Landscape Survey of Flanders Fields: Geophysical Survey of WW1, Cranfield Forensic Institute Report, No. 54.

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

www.onroenderfgoed.be